

KOVÁCS-KRASSÓI ANIKÓ

„...a lelkem egy kalózhajón kapitánykodott a trópusok alatt.”

MÓRA FERENC HUMORÁRÓL

Bevezető vallomás

E sorok megírása idején épp annyi idős vagyok, amennyinek Móra Ferenc örökre megmaradt.

Szépen lassan értünk össze korban. Már több mint egy évtizede foglalkozom vele, beszélök róla és hozzá napi szinten. Úgy kezdtem, mint legtöbben: *Kincskereső, Sétálni megy Panka, Csókai csóka*. Aztán a közelébe kerültem fizikailag is. A kézírása révén. Aztán a gondolatai révén. És igen, a humora révén. Az fogott meg leginkább. Az önróniája. Ahogy saját magán mert nevetni. És nevetetni.

Most, hogy lehetőséget kaptam nyilvános felületen vallani róla és vallomást tenni neki, egy rendhagyó életrajzot kívánok összeállítani, amelyben leginkább ő mesél saját magáról, az életéről, az élet dolgaihoz kapcsolódó véleményéről.

S miközben ő megmarad örök ötvennégynek, én abban bízom, – elhagyva őt korban – még sokáig beszélhetek róla, a gondolatairól, humoráról, önróniájáról.

Móra Ferenc és az ő humora

„Ha vitatkozó természetű ember volnék, kapható lennék vitára afelől, hogy irodalmat csinállok-e én vagy nem. De hát nemigen van ezen mit vitázni. Egy az, hogy vitával még soha semmit nem döntöttek el. Másik az, hogy ma nem elég az irodalomhoz tartozni, hanem azon túl vagy azon innen is tartozni kell valahová.”¹

Hová is tartozott ő valójában?

Móra Ferenc életművét számtalan monográfia elemzi, életútját, műveit az irodalomtörténeti kutatások sora vizsgálja. Móra már 90 éve nincs közöttünk, s időről időre mégis az lehet a benyomásunk, aktuálisabb, mint valaha. Műfaji sokszínűsége, Juhász Gyulát idézve: polihisztor mivolta jó okot ad arra, hogy figyeljünk rá, olvassuk őt. A Móra Ferenc Múzeum munkatársaként

¹ MÓRA Ferenc, „Énisz-tenöm, Jóisz-tenöm – avagy magánvélemény az irodalomról,” in MÓRA Ferenc, *Napok, holdak, elmúlt csillagok – A fele sem tudomány* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980), 192.

számomra küldetés őt folyamatosan megismertetni, „helyzetbe hozni”, melynek egyik egyszerű eszköze humorának bemutatása. „Móra Ferenc kétségtelenül a legjelesebb magyar humoristák egyike”² – erősít meg ebben Péter László irodalomtörténész.

Miben rejlik hát az ő humor? Miként működik, mennyire legitim, egyáltalán, melyek a humor eszközei az irodalomban?

Nevetés, komikum, (ön)írónia? Változatok a humor megragadására

„Mondják: a nevetésről való elmélkedés melankolikussá tesz.”³ Anélkül, hogy azzá válnánk, érdemes elemezni, pontosan miben rejlik Móra humora. Nem – feltétlenül – nevetetni akar ő, csupán másként látja a világot. Időnként rendhagyó, korát meghazudtoló módon.

A humor természetrajzát sokféle módon próbálták tetten érni. Séra László pszichológus szerint a nevelés kategóriái közé tartozik a vicc, a szatíra, a szarkazmus, az invektíva, az írónia, a cinizmus és a keserű gúny is. Móra szövegeit elsősorban az (ön)írónia jellemzi, műfajilag (politikai) szatíráiban (vö. *Hannibál feltámasztása*, *Csilicsali Csalavári Csalavér*) és országos népszerűsége szert tevő tárcáiban, vezércikkeiben használja leginkább.

A humor célja alapvetően a felfedezés, tárgya az emberi természet, eszköze vagy módszere a megfigyelés. Az írónia szándéka vagy épp célja – folytatja Séra – a kizárólagosság, tárgya ténymegállapítás, közönsége egy belső kör. A szatíra célja pedig a módosítás, tárgya erkölcs és szokások, eszköze, módszere a kihangsúlyozás.⁴ Móra megfigyel, leír, s aztán elemez – mindezeket szépirodalmi és újságírói tevékenységében egyaránt felfedezhetjük.

A nevetés mondhatni létünkbe vágó – tartja Umberto Eco olasz író, majd hozzáteszi: „Tudjuk, hogy a halál felé tartunk, és ezen elkerülhetetlen esemény ellen egyetlen eszközünk van: a nevetés”⁵. Mintha ezt támasztaná alá stílusosan Lengyel András irodalomtörténész, aki szerint Móra, a maga módján, sírjából is kiszól, s mint minden igazi író, segít bennünket.⁶

Sigmund Freud, a pszichoanalitikus iskola megteremtője szerint „nos a humor épp annak a módja, hogy a negatív, zavaró érzelmek ellenére is kialakuljon az örömezzet; helyettesíti a negatív érzelmek kialakulását, mintegy helyükbe lép.”⁷

² PÉTER László, Lengyel András: A „másik” Móra, *Tiszatáj* 59, 12. sz. (2005): 98.

³ Joachim RITTER, „A nevetésről”, ford. PAPP Zoltán, in Joachim RITTER, *Szubjektivitás – Válogatott tanulmányok* (Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 2007), 29–55.

⁴ SÉRA László, *A nevetés és a humor pszichológiája* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983), 49.

⁵ A Téli-rama című francia lapnak nyilatkozta az író 2010-ben.

⁶ LENGYEL András, „A Móra-értelmezés néhány kérdése”, *Tiszatáj* 68, 8. sz. (2014): 93.

⁷ Sigmund FREUD, „A vicc és viszonya a tudattalanhoz”, idézi ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna, „Az elmeél (acumen), a komikum, a humor és a nevetés (risus)”, *Századvég Új Folyam*, 87. sz. [Humor] (2018/1.): 33.

Móra Ferenc humorának egyik megnyilvánulási formája az önirónia. Nem vakmerőség azonban egy ilyen kijelentés, miközben az önirónia mibenlétét sem lehet egzakt módon megragadni? Paul de Man irodalomkritikus szerint nehezen meghatározható, *Az irónia fogalma* című értekezésében épp annak az ellentmondására világít rá, hogy az irónia nem fogalom, hiszen ha az volna, definiálni lehetne. Kutatásában hiába hívja segítségül Friedrich Hegelt, Søren Kirkegaardot vagy Friedrich Schlegelt, konklúziójában mindössze azt emeli ki, hogy irónia és történelem – szó szerinti fordításban idézve – furcsán összefügg egymással.⁸ Mindeközben a klasszikus retorika azt tekinti iróniának, ha a beszélő „az ellentétét állítja annak, amit gondol”,⁹ miközben az író-filozófus Schlegel munkája nyomán többnyire erősen önreflexív stílusként szokás értelmezni.¹⁰

Curriculum vitae Móra-módra

Móra páratlan humoráról lehet beszélni, de igazán megtapasztalni az ő szavain keresztül lehetséges. A továbbiakban Móra Ferenc sajátos „önéletrajza” kronológiai szempontok szerint, de nem minden életeseményre kiterjedően került összeállításra. Az idézett gondolatok előtt és között csupán narrátor-ként kívánok jelen lenni, a szövegek elsősorban Móra Ferenc újságírói munkáiból kerültek kiemelésre.

Móra Ferenc azon a nyáron született Kiskunfélegyházán, amikor a szegediek még mindig a Nagyárvíz nyomaival küszködtek. 1879. március 12-e volt, amikor a Tisza legyűrte, s hónapokra két vállra fektette Szeged városát. Bár a Móra család Ferenc nevű újszülöttje¹¹ július 19-én érthető módon ezzel még mit sem törődött, ám évtizedekkel később, szegedivé válva egyre többet foglalkozott a nagy természeti katasztrófával. „Ennélfogva mikor a nagy Tisza egyszer tengernek játszotta magát, nem nagy erőlködésébe került neki elnyelni a kis Szegedet”¹² – emlékezett meg a Nagyárvízről.

A nehéz anyagi körülmények között felcseperedő Móra Ferenc tudás-szomja és tehetsége korán megmutatkozott. Már alsó tagozatos diákként megtett mindent, hogy taníttatása minél kisebb terhet jelentsen sokat dolgozó szüleinek, így a gimnázium első éveiben¹³ ösztöndíjas diák lett. Az anyagi

⁸ Paul DE MAN, „The concept of irony”, in Paul DE MAN, *Aesthetic ideology, Theory and History of Literature*, Volume 65 (Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 1996), 163–185.

⁹ Claire COLEBROOK, *Irony* (London & New York: Routledge, 2004), 1.

¹⁰ DE MAN, *The concept of irony*, 169–170.

¹¹ A családnak két Ferenc nevű gyermeke született, Móra születése előtt egy évvel hunyt el egy azonos nevű testvér a családban.

¹² MÓRA Ferenc, *Titulász bankója* (Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1977), 207.

¹³ Móra nyolcosztályos gimnáziumi rendszerben tanult, így ez a mai felső tagozatnak megfelelő életkorra utal.

juttatáson túl még értékesebb volt, ahogyan a tanárai vélekedtek róla. „Mikor én kisdéák voltam, minden tanárom szeretett, és mind jövődölgetett rólam valami szépet. Baksay tanár úr azt mondta, költő lesz belőlem, mert szép nagy fejem van, és abban sok ész elfér. Zólyomi tanár úr pedig akadémikusnak szánt, mert szép kis fejem van, és abban nem szalad szét az ész.”¹⁴ Beke Lajos szerint a szorgalmas Móra inkább csöndes, félszeg diák volt, aki „nem igazán mutatott sokat a társaságban”,¹⁵ sokkal inkább tudásával tűnt ki kortársai közül.

A kiskunfélegyházi évek után Budapest következett, ahol természetrajz-földrajz szakos tanári pályára készült. Visszaemlékezései szerint önmagát kereső, alkotóként elsősorban költői babérokra pályázó egyetemista lehetett. „Húsz esztendő voltam, mikor a Vasárnapi Újságnak beküldtem az első verseimet, tán hármat is egyszerre. Az egyik igen aktuális volt, »Születésem napján« lévén a címe. Tele volt életunalommal és pesszimizmussal; borzasztó öregnek éreztem magamat benne, amilyenek csak húsz esztendő kölyök érezheti magát.”¹⁶ Ki ne érezte volna magát húszévesen – Mórát idézve – öregnek? Az idézet így nem csupán a pályakezdő Móra művészi ambíciójáról ad pontos információt, hanem jó humorú, nagyszerű leírása az adott korosztály sajátosságainak.

Bár az egyetemi képzést elvégezte, Móra Ferenc tanári diplomát sohasem szerzett. Ez volt az oka annak, hogy saját magáról még 1932 decemberében, a Szeged városától kapott díszdoktori cím átvételekor, halála előtt közel másfél évvel is „félbemaradt egzisztenciaként”¹⁷ vallott. Az egyetemi éveket lezáratlanul hagyva azonnal tanári pályára lépett. „Nem voltam még egészen huszonkét esztendő, mikor alapvizsgával tanárságot vállaltam egy nagy középiskolában, amely arról volt ismeretes, hogy az egész monarchiából odahordták a mindenünnen kikonzíliumozott úrigyerekeket. (...) Előre tájékoztattak arról, hogy nálam nagyobb kamaszokat kell a scientia amabilis titkaiba bevezetnem, kik már két tanárt megszöktettek évközben. Hát ezeknek imponálnom kellett valamivel, s tanári fizetésem és magánvagyonom nem tették lehetővé más módját a tekintélynövelésnek, mint a szakálleresztést.”¹⁸ Az önironikus és túlzásoktól sem mentes visszaemlékezésében Móra azonban bátran vállalta kudarcát. A felsőlövői tanári pálya mindössze két hónapig tartott.

¹⁴ MÓRA Ferenc, „A herepfedény,” in MÓRA Ferenc, *Az ember feje nem füge* (Budapest: Móra Könyvkiadó, 1981), 26.

¹⁵ MEZŐSI Károly, „Móra Ferenc tanulóévei,” in *Mórától Móráról*, szerk. MEGYER Szabolcs (Budapest: Tankönyvkiadó, 1979), 55.

¹⁶ MÓRA Ferenc, „Egy halott emlékiratai III.,” *Délmagyarország* 9, 158. sz. („1933 július 16”): 2.

¹⁷ MÓRA Ferenc, „Díszdoktori beszéd,” in MÓRA Ferenc, *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* (Budapest: Holnap Kiadó, 2004), 368.

¹⁸ MÓRA Ferenc, „Én szép tanárkorom,” in MÓRA Ferenc, *Tápéi furfangosok – Válogatott elbeszélések* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1962), I. kötet, 84.

Rövid katonaság és az álláskereső nehéz időszakát követően Móra Ferenc Szegeden kapott lehetőséget: első munkája az újságírás volt a *Szegedi Napló* szerkesztőségében. Móra humora újságírói pályafutása során igen hamar megmutatkozott. Nagyszerű terep volt számára a *Napló* vasárnapi melléklete, a *Hüvelyk Matyi* is, amit Tömörkény István író szerkesztett, s amiben felkérte – a folyamatos anyagi gondokkal küzdő – Mórát még több írásra. Móra tárcáiban gyakran úgy tette nevetségessé a fővárosi újságíró kollégáit, hogy az ellenkezőjét mondta annak, amit gondolt. Látszólag magasztalt, dicsőített, de az igazi jelentést a hangsúly és a szövegösszefüggés teremtette meg – így tette ezt 1904-ben írt *Bacsányi „Lajos” hamvai* című írásában is. Cikkeinek minősége jóval meghaladta a korabeli újságírói színvonal igényességét, tárcáival önálló műfajt teremtett, írásai inkább szépírói, mint zsurnalisztikai jegyeket hordoztak.¹⁹

„Megismerünk egy lányt és nőül vesszük? Nem. Nőül vesszük, és azután ismerjük meg.”²⁰ Amint a nélkülöző évek után biztos jövedelemre szert tett, Móra rövid időn belül feleségül vette jegyesét, Walleshausen Ilonát, majd letelepedtek Szeged városában. A hosszú jegyeség ellenére alig ismerték egymást, amikor összeházasodtak. „A házasság tudomány. Az ember nem házasodhat, mielőtt egy asszonyt föl nem boncolt volna”²¹ – az idézet természetesen nem az 1902-es házasságkötés idején íródott, ám házasságuk nehézségei megmagyarázzák az évekkel később papírra vetett gondolatokat. Az első házassági évfordulójuk után néhány nappal megszületett Anna lányuk, akit írsaiból Pankaként ismert az egész ország. A büszke apa így vallott erről: „Az én kislányomnak az a fátum jutott, hogy már a bölcsőjében téma-gyerek legyen. Az életének ezen a korszakán minden baj nélkül átesett, hiszen még olvasni meg nem tanult, nem tudott róla, hogy ő az apja írásainak a szenvedő alanya versben és prózában.”²²

A feminista eszmék iránt nyitott Móra, aki többek között az 1913-as Nők Nemzetközi Választójogi Szövetsége VII. kongresszusának résztvevőinek fogadója volt egy szegedi látogatás során,²³ szívesen biztatta volna lányát a továbbtanulásra. Móra Ferenc – kortársait ebben is megelőzve – a feminizmus szempontjaira hívta fel lánya figyelmét. „Így négy szemközt megmondhatom

¹⁹ VITÉZ Ferenc, „Mi az újságíró: Móra Ferenc publicista etikája”, *Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei Új sorozat*, 33. köt. [Tanulmányok a médiatudományok köréből] (2006): 71–92.

²⁰ MÓRA Ferenc, „Házaszabály-ügyek,” in *Mórától Móráról*, 84.

²¹ *Móra Ferenc füveskönyve*, szerk. MADÁCSY László (Szeged: Lazi Könyvkiadó, 2006), 35.

²² MÓRA Ferenc, „Dal a fehérruhás kislányról”, in MÓRA Ferenc, *Georgikon – Nádihegedű* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1959), 135.

²³ CSIZMADIA Edit, *A szegedi feminista nap – A nőmozgalmi vezérek útja 1913. június 25.* <https://www.szegedilap.hu/cikkek/kultureset/cszmadia-edit--a-szegedi-feminista-nap----a-nomozgalmi-vezerek-utja--1913-junius-25..html>.

neked, kislányom, hogy én azt hiszem, ha akarsz, ha nem, te magad is feminista vagy. Nagymama még csak elemi iskolába járt, anya már a képzőt is elvégezte, neked már érettségid van. Hát ez a feminizmus, édes gyermekem. (...) De az igazi stúdiumaidat a feminizmusról majd akkor végzed, szívecském, mikor én már nem simogatom a hajadat. (...) Majd ha tanácsos uraknál koldulsz a bizonyítványaidal, és nem eresztenek be hozzájuk, mert nő vagy. Vagy nem eresztenek ki tőlük, mert nő vagy. Majd ha gondolatok és eszmék születnek a szívedben és az agyadban, és meg kell őket fojtanod egyenként, mert az emberek figyelmének kapui nem nyílnak fel előttük. Ha férfi volnál, megtapsolnának, s azt mondanák, lángész vagy. Így megcirógatnak, és azt mondják: szép a nyakad. (...) Vagy, ha feleség leszel, talán nagyon boldog feleség és nagyon boldog anya, és asszony voltod mégsem engedi, hogy ember légy – majd akkor tudod meg, kisszívem, mi az a feminizmus.”²⁴ Móra írása megerősíti Barbe álláspontját, aki szerint az ironiával mindig együtt jár az ironikus fölénye az ironia áldozatához képest.²⁵ Miközben a „kisszívem” megszólítás önmagában akár sértő is lehetne, a szöveg egésze pedig sok kíméletlen állítást tartalmaz, Móra Ferenc és Panka lánya kapcsolatát ismerve ez mégis a valóság őszinte bemutatásaként és az apai szeretet megnyilvánulásaként értelmezhető.

Panka végül az érettségit követően továbbtanulás helyett a feleség szerepét választotta, s két unokával ajándékozta meg a Móra házaspárt. Vészits Ferenc (Vadember) és Vészits Márta rövid időn belül szintén „témagyerekké” vált. „A vadember ezidőszert huszonnyolc hónapos, hat napos, tizenhárom órás, – a percek nem írom ide, mert ez nem vezércikk, itt nem lehet találmokra beszélni, itt számot kell vetni a felelősséggel. Márpedig a percekért nem vállalhatnám a felelősséget.”²⁶ Móra ironikusan utal újságírói pályájának különböző műfajaira, miközben pontosan meghatározza Ferenc unokája életkorát és tárcája megírásának konkrét dátumát. Móra folyamatosan beszámol előbb Vadember, később Möttyő életének sok-sok részletéről. A róluk szóló történeteket maga az író rendezte kötetbe, ám csak halála után, 1935-ben jelent meg *A Vadember és családja* címmel. Az 1927 és 1933 között, a *Magyar Hírlap*ban megjelent tárcákat olvasva tanúi lehetünk a család hétköznapijainak, miközben igen jól megismerhetjük és megszerethetjük a Móra-unokákat. A történetek a túlzás eszközeit bátran használva mutatják be az önkritikus Móra és – elsősorban – idősebb unokája bensőséges kapcsolatát. „A házat sok minden érheti, de azt a büszkeséget senki se veheti el ifj. Ferentől, még

²⁴ MÓRA Ferenc, „Feminizmus”, in MÓRA, *Georgikon – Nádihegedű*, 155.

²⁵ Katharina BARBE, *Irony in Context* (Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995), 80.

²⁶ MÓRA Ferenc, „Történetek a vademberről,” in MÓRA Ferenc, *A vadember és családja – Göröngykeresés* (Budapest: Genius Kiadás, 1935), 21.

id. Ferenc korában se, hogyha neki ordíthatnékja volt, minden korlátozás nélkül művelhette ezt a szenvedélyét. S Mötyő is hadd dicsekedjen vele majd a század végén, hogy ő olyan házban nőtt fel, ahol nem volt tilos a gyepre lépni, mikor tipegni tanult.”²⁷

Az unokáiról való visszaemlékezéseknek mégis azok a legbrilliansabb darbjai, amelyek nem csupán róluk szólnak. Az alábbi idézetben úgy kritizálja a politikusokat, hogy közben az unokája beszédstílusáról beszél: „Az Isten aranyozza meg a szádat, Fercsikém, de szépen is szavaltál, egy szót se lehetett belőle érteni. Város dobosának nem is jó volnál, mert nagyon visítós a beszéded, hanem ahogy hánytad-vetted magadat, mindenki azt mondta, téged az Isten is országgyűlési képviselőnek teremtett.”²⁸

Móra Ferenc tárcáiban, vezércikkeiben természetesen saját magára, különböző munkaköreire és legfőbb szenvedélyére, a régészkedésre is folyamatosan reflektált. Az újságíró Móra két évvel Szegedre kerülését követően a szegedi Kultúrpalota munkatársa lett, s maradt haláláig. Tömörkény István igazgatása alatt kezdetben gyűjteménykezelői, később könyvtárosi, majd muzeológusi munkát végzett. Rövid időn belül a régészettudomány iránt is érdeklődni kezdett, 1907-től folyamatosan részt vett ásatásokon. 1908-ban régésztanfolyamot végzett Kolozsváron a Pósta Béla vezette régészeti iskolában, 1917-től, igazgatóvá választásának évétől pedig feladatai részévé vált az ásatások, feltárások menedzselése, olykor akár saját költségvetésből is. Pályafutása alatt összesen 104 ásatáson vett részt, s miközben a régészettudományt halálosan komolyan vette, így vallott róla: „Az én vesszőparipám az ásatás, alapjában a legártatlanabb gyerekjáték, senki vetését le nem gázolom, senkinek a lábára nem taposok vele.”²⁹

Móra szerteágazó munkásságával kapcsolatban kevéssé ismeretes tény, hogy két tankönyvsorozat társszerzője is volt. 1909-ben több éves munka eredményeként Wagner Jánossal közösen jegyzett *Természetrajz I. és Természetrajz II.* címmel kerültek kiadásra kötetek polgári leányiskolák számára, majd 1925-től Voinovich Gézával közösen írt *Betűország virágoskertje* című, hat évfolyamnak szóló sorozat jelent meg. A természetismeret tankönyv megírására való felkérést Móra – a maga sajátos módján – így keretezte: „Egyszer megbízást kaptam, hogy írjak egy természetrajz könyvet. Érdekes, hogy természetrajzot senki sem szeret írni. Azt mondták, nem is olyan nehéz,

²⁷ Móra Ferenc, „Új ház, új öröm,” in MÓRA Ferenc, *A vadember és családja – Göröngykeresés*, (Budapest: Genius Kiadás, 1935), 230.

²⁸ MÓRA Ferenc, „Kedves, öreg árnyak,” in MÓRA Ferenc, *Napok, holdak, elmúlt csillagok – A felem tudomány* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980), 522–523.

²⁹ MÓRA Ferenc, „Mások könnyei”, in MÓRA, *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig*, 441.

írjam meg és fizetnek érte 2000 aranykoronát. Nagy összeg, többet ér, mint az életbiztosítás és nem is kell érte meghalni...”³⁰

A folyamatos munka ellenére és annak köszönhetően Móra Ferenc országSZerte ismert és népszerű közéleti személyiséggé vált. Már csak a távoli múlt, ahogy tanára, Beke Lajos emlegette: félszeg és halk szavú. Móra remek történetmesélővé vált, szerethető, közvetlen, és szívesen kiállt fontos ügyek mellett. Nem véletlen, hogy az ismertség időnként terhes is tudott lenni számára. 1926-os balatonboglári nyaralásáról a következőképpen számol be feleségének – természetesen nem minden álszerénység nélkül: „Nem maradhatok itt tovább, mert máris alig bírom a helyzetet. Addig csak megy a dolog, míg ismeretlen hölgyek köszöntgetnek az embernek s míg szeretetreméltóan mindenféle kenőcsöket ajánlgatnak a leégett vállam orvoslására, azzal, hogy ők nagyon szívesen vállalkoznak ápolásra. De az mégis kellemetlen, hogy az a tömérdek ember, aki itt nyüzsög, mind tudja, hogy én milyen szivart szívok, hogy aludtam, mit ettem, mikor voltam fürdeni, hány órakor megyek a postára stb. Kivallatnak pincért, borbélyt, háziasszonyt a szokásaimról s minduntalan az az érzésem, hogy egy kémektől körülvelt diplomata vagyok. S akármerre sétálok Fonyódtól Lelléig, a Buday Árpád szegedi e. tanár jogász fia – leginkább ő szokott elkísérni – mindig konstatálja: – Tetszett látni? Összeszúgtak. Ezek is fölismerték Móra bácsit. Ti persze ezen mulatni fogtok s nem hiszitek el, milyen kellemetlen érzés az, ha nagyon erős a bagó és szeretne az ember köpni, de nem mer, mert meglátja valamelyik olvasó és az uzsonna-kávénál arról traccsolnak, hogy »jé, de hegyeset köpött a Móra.«”³¹ Egyetértve BÍRÓ-BALOGH Tamással, egyértelmű, hogy Móra ironizál, miközben pontos képet fest arról, hogy milyen figyelem övezte, bármerre is járt.³²

Móra Ferenc, aki alkotói időszakát hatalmas munkabírással és fegyelmeltséggel teljesítette, aki párhuzamosan tevékenykedett íróként, újságíróként, könyvtárosként, gyűjteménykezelőként, régészként, Szeged városának meghatározó közéleti alakja is volt. Élete utolsó tizenhét évében múzeumi igazgatóként, a feladatok közül időnként kikacsintva – többek között – a következő vágyakat fogalmazta meg: „A realisabb álmokat az ősz hajszálak hozták meg a harmincas években. Akkor lapszerkesztő, voltam, vezércikkeket írtam Kossuth Ferencről és míg a homlokom álmosan bukott a papírra, a lelkem egy kalózhajón kapitánykodott a trópusok alatt, halomra rabolta az

³⁰ CSONGOR Győző, „Móra Ferenc és a természettudomány,” in *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1958–1959* (Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 1960), 230.

³¹ *Móra Ferenc családi levelezése*, Szerk. KŐHEGYI Mihály és LENGYEL András (Kecskemét: Kecskeméti Katona József Múzeum, 1987), 332.

³² Vö. BÍRÓ-BALOGH Tamás: „Jé, de hegyeset köpött a Móra” – Móra Ferenc 1926-os balatonboglári nyara”, *Veritatis Imago*, http://veritatisimago.hu/VIII-biro_b.pdf.

asszonyokat, milliókat kockázott el a parti városok matróz-lebujaiban és ördögi kacajjal vágta bele a tollat a mettőr szívébe, aki azt állította, hogy mindig a vezércikk miatt késik el a lap.”³³

Móra humorát, finom (ön)iróniáját, leginkább önmagával szembeni szarkazmusát lehetetlen volna a teljesség igényével bemutatni. Tárcáit, családi vagy hivatalos levelezését egyformán átszótték a humor elemei. Nem volt ez másként akkor sem, ha saját egészségi állapotáról, élet vagy halál legfontosabb kérdéseiről szólt: „Tudtam róla, hogy a kompániám születésnapjára dínomdánomot akar rendezni, még azzal is megleptek, hogy aranyos menükártyát nyomattak a nevemmel – ennél fogva a meglepetés korrektúráját hoztam küldte a nyomda – s én nem tudtam, szégyelljem-e magam, vagy jó képet vágjak a tréfához. De ha sárgaság van jelen, az más! Akkor én olyan jeles ember vagyok, hogy megérdemlem az ünneplést. Ejnye, csak már vissza se fehéredne estig a szemem sárgája!”³⁴

Befejező üzenet

Kedves Móra Ferenc, a szemed sárgája sajnos valóban nem fehéredett vissza sohasem – bár úgy történt volna! Nem ötvennégy évet érdemeltél...

Hogy csináltad, mondd, hogy ennyi év távlatából még mindig ennyire friss vagy és aktuális vagy és velünk együtt gondolkodó vagy? Hogy tudtál életről, halálról, örömről, bánatról ennyi mindent kimondani helyettünk? Nem ennyi írás járt volna nekünk Tőled, hanem sokkal-sokkal több. Ám ha már így történt, ezzel próbálunk gazdálkodni. És hidd el, sosem bánjuk majd, ha egyszer mégis beváltod a fenyegetésed...

„Azt hiszem, az életnek nincs felemelőbb pillanata, mint mikor temetik az embert, és szemrehányást tesznek neki azért, hogy meghalt. Ez a szemrehányás ugyan nem mindig olyan őszinte, mint mikor azért szidják az embert, hogy él, viszont olyan őszinte bűnbánatot sehol se lehet találni, mint a koporóban. Ha nekem módomban lesz, akkor bizonyosan bele fogok szólni a búcsúztatóba a szemfödél alól. Gyerekek, ha abba nem hagyjátok, bizony isten, mindjárt fölkelek!”³⁵

³³ MÓRA Ferenc, „Madárijesztő”, in MÓRA Ferenc, *Georgikon – Nádihegedű*, (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1959), 109.

³⁴ MÓRA Ferenc, „Innen túl, túlhanon innen”, in MÓRA Ferenc, *A Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1962), 418.

³⁵ MÓRA Ferenc, „Indulás”, in MÓRA Ferenc, *Beszélgetés a ferdetoronnyal – Túl a Palánkon* (Budapest: Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1959), 9.